

УДК 378.012.016:159.953.5-057.87

ДОСЛІДЖЕННЯ ПАМ'ЯТІ У НАВЧАЛЬНІЙ РОБОТІ ЗІ СТУДЕНТАМИ-ПСИХОЛОГАМИ

Вінтюк Ю.В.

Національний університет «Львівська політехніка»

У статті висвітлено особливості та хід застосування дослідницького підходу до вивчення пам'яті у навчальній роботі зі студентами-психологами. Здійснений огляд наукових публікацій за обраною темою; з'ясована тематика та підходи до дослідження пам'яті. Розглянуті особливості вивчення пам'яті з позицій різних підходів; висвітлена специфіка залучення студентів до дослідження пам'яті. Зроблені висновки з проведеної роботи і намічені перспективи подальших досліджень у даному напрямку.

Ключові слова: підготовка майбутніх фахових психологів, формування фахової компетентності, навчально-виховний процес, дослідницький підхід у навчальній діяльності, дослідження пам'яті.

Постановка проблеми. Підготовка кваліфікованих кадрів у вищих навчальних закладах у сучасних умовах потребує докорінної перебудови, що зумовлено необхідністю адаптації нашої освітньої системи до світових вимог. Відповідно, в процесі навчання майбутні фахівці повинні опанувати не тільки доступні теоретичні знання, у певній науково-практичній галузі, але й різноманітні способи їхнього застосування, виходячи з вимог конкретної діяльності, на сучасному рівні. Сказане повною мірою стосується підготовки майбутніх практичних психологів, оскільки лише володіння наявними теоретичними знаннями разом з найновішими практичними способами їхнього застосування може забезпечити їм належний рівень фахової майстерності. Звідси постає потреба надати їм необхідну підготовку до діяльності в реальних ринкових умовах, при наявності професійної компетентності у широкому спектрі вимог. До таких вимог сьогодення належить і вміння працювати з пам'яттю людини; вказана обставина зумовлює актуальність і доцільність даного дослідження.

Мета роботи: висвітлити особливості та хід застосування дослідницького підходу до вивчення пам'яті у навчальній роботі зі студентами-психологами.

Завдання дослідження:

- здійснити огляд наукових публікацій за обраною темою; з'ясувати тематику та підходи до дослідження пам'яті;
- розглянути особливості вивчення пам'яті з позицій різних підходів;
- висвітлити специфіку залучення студентів до дослідження пам'яті;
- зробити висновки з проведеної роботи і намітити перспективи подальших досліджень у даному напрямку.

Дане дослідження виконане в контексті попередніх досліджень, з формування професійної компетентності майбутніх фахових психологів, і є їхнім продовженням (див., напр.: [6-8] та ін.).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед публікацій за темою дослідження варто відзначити, передусім, праці класиків вітчизняної та зарубіжної психології, які до сьогодні не втратили свого значення. Це публікації праць Ф. Бартлетта [3], Л. М. Веккера [5], Д. Лаппа [12-13], Н. Ніколаєва [14], І. Хофмана [21] та збірники праць різних авторів [18].

З подальших робіт варто назвати дослідження О. А. Андрєєва і Л. М. Хромова [2], С. А. Гарібяна [9], Р. Ю. Лючонка [10]; а також збірники праць різних авторів [11]. Не меншої уваги заслуговують і праці сучасних науковців: Р. Аллена [1], С. П. Бочарової [4], Л. А. Огороднікова [15], А. Є. Савельєва [19], Л. В. Черемошкіної [20]; як і збірники праць [16; 17] тощо.

У цих працях детально розглянуті питання походження та призначення пам'яті; надано відомості про різні теорії пам'яті; висвітлено основні проблеми, що постають при вивченні процесів пам'яті і створенні теорій; подано інформацію про методологію та методи дослідження пам'яті. Висвітлено також прикладний аспект застосування знань про пам'ять, можливості її розвитку; а також розглянуті шляхи подолання труднощів, що виникають при вивченні пам'яті як і стан сучасних досліджень у даному напрямку. Одержані дані використано при плануванні й проведенні власного дослідження.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на те, що основні підходи до дослідження пам'яті у наявній науковій літературі з даної тематики висвітлені достатньо повно, інформації про те, як саме доцільно, на раціональних засадах, ознайомлювати з цими знаннями студентів-психологів, ані викладу досвіду подібної роботи, не виявлено. Оскільки доступні відомості не дають достатньо повної картини явища, що розглядається, видається доцільною розробка відповідного підходу, який би дозволив опанувати не лише наявні теоретичні знання, але й практичні методи дослідження пам'яті, а також вказав можливості застосування цих знань у повсякденній діяльності практичного психолога.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проведене дослідження полягало у розробці та реалізації оптимального й конструктивного підходу до ознайомлення студентів із дослідженням пам'яті, який би дозволив поєднати наявні знання про предмет розгляду на певній раціональній основі, подати їх доступно й у строгій логічній послідовності, виходячи з їхніх потреб у таких знаннях, наявного рівня знань і вимог професійної підготовки. У роботі максимально задіяно наявний досвід викладання, при реалізації розробленого підходу ставилося завдання наблизити наукові теорії до повсякденного життя

кожної людини, щоб зробити їх зрозумілими для студентів. У даному дослідженні передбачено як аналітичну, так і практичну складову; воно організовується та проводиться викладачем, проте з максимально можливим залученням студентів; і реалізується як в аудиторній, так і позааудиторній навчальній діяльності. Запропонований підхід апробовано при викладанні курсу «Загальна психологія» студентам, які навчаються за спеціальністю «Психологія», на 1-му курсі в Національному університеті «Львівська політехніка». Вироблена доцільна послідовність проведення дослідження, як опрацювання і подача теоретичного матеріалу, так і його практична компонента, в скороченому вигляді, наведена далі.

Розпочинати вивчення даної теми доцільно з огляду наявних знань про предмет розгляду. Послідовно розглядаються питання: сутність і призначення пам'яті, її значення в житті людини, теорії пам'яті, її види, особливості та можливості пам'яті та ін. Важливо, щоб студенти попередньо ознайомилися з матеріалами до даної теми, які розміщені у «Віртуальному навчальному середовищі» закладу, тоді разом із викладачем вони можуть приступити до обговорення питань, винесених на розгляд. Тобто ознайомлення з різними поглядами на висвітлення питань і відомими підходами, поступово, в міру викладу теми, повинно набувати дискусійного характеру. Це дозволяє з'ясувати, наскільки добре студенти ознайомилися як з наданим матеріалом, так і з іншою інформацією про предмет вивчення, що наявна у доступній додатковій літературі.

Проте розпочати виклад теми, під час лекційних занять, доцільно з надання загальної інформації про предмет розгляду, наведення визначення даного поняття і відзначення важливості пам'яті в житті живих істот. Після уточнення поняття про пам'ять і актуалізації важливості вивчення даної теми можна перейти до вирішення основних завдань, послідовно розглядаючи питання, передбачені навчальною програмою.

В подальшому викладі студентам необхідно надати інформацію про психологічні теорії пам'яті, які представляють: асоціативний напрям, гештальтизм і теорію діяльності; потрібно навести основні положення кожного з них, вказати переваги та недоліки. Далі слід розповісти про фізіологічні та фізичні теорії пам'яті, їхні основні положення та ін.; після цього варто навести інформацію також про хімічні та біохімічні теорії пам'яті, їх головні аргументи та особливості. Після цього варто також розповісти про особистісні теорії пам'яті та їхню специфіку. При розгляді відомих теорій пам'яті варто спробувати з'ясувати думку про сильні та слабкі сторони кожної з них, можливості їхнього практичного застосування тощо. Необхідно також наголосити, що така велика кількість конкуруючих теорій свідчить про те, що на сьогодні науковці не знають, як мозок записує і зберігає інформацію. Потрібно винести на розгляд питання: що заважає цьому?

Далі потрібно розповісти про класифікацію видів пам'яті: вказати критерії, за якими пам'ять поділяють на види, назвати види пам'яті за кожним із критеріїв, надати потрібні визначення, за необхідності надати певні коментарі та навести приклади до кожного з видів пам'яті. Після цього

виклад слід перенести на розгляд процесів пам'яті. Спочатку просто перелічуємо їх, потім наводимо визначення кожного; не менш важливо також надати необхідні пояснення та навести приклади.

Після цього можна розглянути питання про особливості пам'яті, розпочати потрібно з розповіді про дослідження залежності, яка показує, скільки часу яку частину вивченого матеріалу людина здатна утримувати в пам'яті (т. з. «крива Еббінгауза»). Далі необхідно розповісти про ті чинники, які впливають на якість запам'ятовування. Особливо ретельно слід розповісти про можливості нашої пам'яті, які практично безмежні; на підтвердження слід навести приклади і дати до них необхідні коментарі. Зокрема, про випадки дослідження абсолютної пам'яті (наприклад, здійснені О. Р. Лурією та описані ним у «Маленькій книжці про велику пам'ять»). Одержавши таку інформацію, студенти цікавляться, як можна ними скористатися. Відповідно, далі потрібно розповісти про методи активізації пам'яті та про розвиток пам'яті; зокрема, про мнемотехнічні прийоми тощо.

Тут потрібно зробити невеликий відступ, і поговорити зі студентами про важливість доброї пам'яті як для підготовки до шкільного навчання, навчання у школі, так і здобуття професійної освіти. Доречно навести приклади професій і видів діяльності, які висувають підвищені вимоги до об'єму пам'яті людини. Особливо слід наголосити на необхідності постійного розвитку пам'яті, починаючи з дитинства; для цього з дітьми дошкільного віку потрібно як можна більше вчити, переважно віршів, казок, напам'ять. У шкільному віці також потрібно багато уваги приділяти розвитку пам'яті, можна вчити не лише вірші, але й цілі поеми, а також прозу. Як у старшому шкільному, так і у юнацькому віці (особливо для студентів), важливо вивчати не лише прозові твори рідною, але й іноземною мовою. Завершується цей виклад розповіддю про важливість дослідження і опанування методів розвитку пам'яті для фахового психолога, зокрема, враховуючи необхідність її дослідження і розвитку у потенційних клієнтів.

Далі вивчення пам'яті поступово зміщується до задіяння практичної компоненти; студентам пропонується низка суто практичних завдань із дослідження пам'яті. Розпочати можна з постановки присутнім нескладних запитань, які повинні допомогти спочатку встановити особливості їхньої пам'яті, а потім спробувати виявити загальні закономірності.

1. З'ясування перших слідів пам'яті: присутнім запропоновано навести найдавніші спогади, які зберігає їхня пам'ять. Як з'ясувалося, до 3-х річного віку ніяких виразних слідів пам'яті ні у кого не виявлено; перші, фрагментарні та неконкретні спогади наявні лише після досягнення трьохрічного віку (проте про них важко розповісти і пов'язати з якимись конкретними подіями). З 4-х річного віку пам'ять зберігає значно конкретніші, окремі епізоди, про деякі з них студенти охоче розповідають. Після досягнення п'ятирічного віку пам'ять зберігає вже не лише окремі фрагменти, а цілі події. Оскільки з цього віку практично всі мають певні спогади, далі переходимо до наступного, конкретнішого запитання.

2. Що запам'яталося з дошкільного віку? Студенти розповідають про спогади з дитинства, які зберегла їхня пам'ять: про своє житло, близьких людей, улюблені іграшки, забави, значимі події тощо. Проте всі ці спогади не вкладаються у суцільну лінію життя з того вікового періоду; тому варто спробувати встановити, відколи життєві події вишиковуються у суцільну, неперервну лінію, яка веде у сьогодення. Уточнюємо окремі деталі розповідей, варто також спробувати з'ясувати: а яка роль цих спогадів у житті людини? Адже вони переважно не містять досвіду, який необхідний у подальшому житті, ні у даний час.

3. Що запам'яталося з шкільного віку? Присутні поступово розповідають про різні важливі події наступного вікового періоду: з початкової, середньої, а потім і зі старшої школи. Причому іноді вони не пов'язані безпосередньо з навчанням у школі, оскільки відбувалися вдома чи й в іншому місці. Необхідно уточнити: як впливали особливості пам'яті на успішність навчання? Які прийоми запам'ятовування застосовувалися? Який навчальний матеріал не забуто до сьогодні і чому? Після цього переходимо до наступного запитання.

4. Які найяскравіші спогади з вашого життя? Переважно пригадуються ті події, які мали значний вплив на подальше життя. Намагаємося з'ясувати: чому саме ці події найкраще запам'яталися? Які люди вам найбільше запам'яталися? Кого з них ви дотепер не можете забути, якщо з тих пір не бачили? Чому? Поступово з'ясовуються різні особливості пам'яті, на які студенти досі не звертали уваги. Далі доцільно перейти до освоєння експериментального дослідження пам'яті.

5. Дослідження короткочасної (зорової і слухової) пам'яті. На практичному занятті студентами запропоновано виконати тести на визначення об'єму короткочасної: спочатку слухової, а потім і зорової пам'яті. Їм оголошено умови проходження тесту, після цього надано стимульний матеріал, який необхідно запам'ятати і відтворити відразу після запам'ятовування. Після обчислення результатів тестування необхідно влаштувати їхнє обговорення, вказати на виявлені закономірності й ін.

6. Дослідження довготривалої пам'яті. Аналогічно, на практичному занятті студентам запропоновано виконати тест на визначення об'єму пам'яті; вони запам'ятовують наданий стимульний матеріал, а потім відтворюють його через два тижні. Результати оцінюються й обговорюються, варто спонукати студентів зробити узагальнення і висновки. Оскільки більшість присутніх не задоволені одержаними результатами, повертаємося до детальнішого та конкретнішого розгляду питання про можливості людської пам'яті. Варто з'ясувати: чому саме студентів не влаштовує їхня пам'ять, яку б вони хотіли мати, де і як використовувати тощо. І чому до сьогодні ані не цікавилися цими питаннями, ані не намагалися цілеспрямовано покращувати власну пам'ять.

7. Диспут про дослідження абсолютної пам'яті О. Р. Лурією. Студентам запропоновано висловити свої міркування з приводу дослідження абсолютної пам'яті, які зафіксовані документально. Намагаємося з'ясувати: чому одні люди мають унікальну пам'ять, а інші ні? Які чинники

впливають на покращення пам'яті? Як їх можна задіяти? Чи відомі вам приклади непересічної пам'яті з власного досвіду? Які граничні можливості вашої пам'яті? До відповідей робимо необхідні коментарі та резюме.

8. Експеримент Ф. Бартлетта. Студентам запропоновано повторити відомий експеримент з дослідження пам'яті, поставлено завдання встановити виявлені закономірності та зробити висновки. Бажаючи взяти у ньому участь по черзі розповідають одну історію, але перший чує її повністю, а далі переповідає наступному (хто не чув її), наскільки запам'ятав. Останній з задіяних в експерименті почує вже зовсім не те, що розповідали спочатку. На обговорення виносяться питання: чому це відбувається? Які теоретичні та практичні висновки з цього слідують? З приводу отриманих результатів варто влаштувати дискусію.

9. Ефект Зейгарник: експериментальна перевірка. Аналогічно студентам пропонують повторити відомий експеримент. Їм необхідно розв'язати по 10 нескладних математичних завдань, з курсу середньої школи, причому результати їхнього виконання не оцінюються, фіксується лише час виконання завдань і правильність відповідей. Через два тижні учасникам експерименту необхідно запропонувати пригадати запропоновані завдання. З'ясувати: чи виявлено відомий ефект? Про що це свідчить? З приводу отриманих результатів необхідно влаштувати обговорення.

10. Використання мнемонічних прийомів для покращення запам'ятовування. Студентам потрібно розповісти про кілька поширених прийомів, що використовуються для покращення запам'ятовування, а також про особливості їхнього застосування на практиці. Після цього запропоновано перевірити їх, наприклад: для вивчення нових слів з іноземної мови (яку вони вивчають). Одержані результати необхідно оцінити і обговорити, зробити висновки.

11. Перегляд випусків з серіалу «Ігри розуму» про пам'ять. У продовження попереднього, присутнім запропоновано переглянути кілька сюжетів про роботу професійних мнемоністів: як на естраді, перед публікою; а також при роботі над заучуванням стимульного матеріалу, запропонованого для запам'ятовування (це 3-й випуск з 1-го сезону і 6-й з 5-го). Після перегляду необхідно влаштувати обговорення побаченого, зробити необхідні узагальнення тощо.

12. На завершення вивчення теми студентам було задано домашню контрольну роботу на тему «Моя пам'ять»; при цьому пояснено хід її виконання і вказано на шляхи подолання можливих труднощів. Умови було сформульовано наступним чином: виконайте поставлені завдання і дайте письмово розширені, обґрунтовані, самостійні відповіді на наступні питання.

А) Зробіть опис особливостей власної пам'яті. Як ви самі оцінюєте свою пам'ять? Відносите ви її до власних переваг чи недоліків? Поясніть на прикладах.

Б) Які особливості пам'яті властиві вам найбільшою мірою? Чому саме ці? Вкажіть їхні прояви у різних життєвих ситуаціях.

В) Які особливості пам'яті властиві вам найменше? Чому? Чи заважає вам їхня відсутність? Своєю точку зору поясніть. Наведіть приклади.

Г) Як відбувалося формування вашої пам'яті? Хто був залучений до цього і як це відбувалося?

Д) Чи доводилося вам займатися свідомим і цілеспрямованим розвитком певних показників власної пам'яті? Чи вважаєте ви за потрібне зайнятися її розвитком? Складіть програму розвитку власної пам'яті.

Після проведеної підготовки дане завдання не містить для більшості студентів значних труднощів.

Стосовно результату вивчення даної теми, із застосуванням запропонованого підходу, варто відзначити наступне. Доцільність його впровадження, з використанням елементів дослідження, зумовлена вимогою формування професійної компетентності майбутніх психологів. Студентам наочно продемонстровано зв'язок знань, накопичених із даної теми, на різних етапах становлення психологічної науки, з реальним життям, і повсякденними вимогами практичної діяльності фахового психолога. Вони не лише значно краще зрозуміли і запам'ятали поданий матеріал, але й побачили реальні можливості застосування набутих знань у своїй майбутній повсякденній діяльності, в різних аспектах і реальних ситуаціях. Деякі з них виявили бажання обрати тему курсової роботи про пам'ять, інші зголосилися взяти участь у студентській науково-дослідній роботі та продовжити вивчення пам'яті.

Проведене дослідження дає підстави зробити наступні висновки:

1. Огляд наукових публікацій за обраною темою дозволив констатувати, що в працях науковців наявні необхідні напрацювання, які дозволяють належним чином обґрунтувати і реалізувати дослідницький підхід при вивченні пам'яті у навчальній роботі зі студентами.

2. Застосування дослідницького підходу до при вивченні пам'яті майбутніми психологами дозволяє систематизувати наявні знання, викласти їх у чіткій логічній послідовності, зробити доступнішими та зрозумілішими, а також апробувати практичні способи застосування цих знань і подолати низку труднощів, пов'язаних з її опануванням.

3. Впровадження запропонованого підходу дозволяє підняти інтерес до вивчення даної теми у студентів, зацікавити їх до самостійного вивчення інших її аспектів, методів і перспектив дослідження пам'яті, що має позитивний вплив на залучення їх до студентської науково-дослідницької роботи, а також на процес формування їхньої професійної компетентності взагалі.

В подальшому передбачено здійснити вдосконалення розробленого підходу, враховуючи результати його апробації, та рекомендувати до впровадження в процес підготовки майбутніх практичних психологів.

Список літератури:

- Аллен Р. Как разить суперпамять. Рекомендации. Тесты. Упражнения / Р. Аллен. – Х.: Клуб семейного досуга, 2009. – 160 с.
- Андреев О. А. Техника тренировки памяти / О. А. Андреев, Л. Н. Хромов. – Екатеринбург: «Несси-Пресс», 1992. – 192 с.
- Бартлетт Ф. Человек запоминает / Ф. Бартлетт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.psychology-online.net/articles/doc-352.html>.
- Бочарова С. П. Психология памяти. Теория и практика для обучения и работы / С. П. Бочарова. – Х.: Изд-во «Гуманитарный Центр», 2016. – 344 с.
- Веккер Л. М. Психика и реальность. Единая теория психических процессов / Л. М. Веккер. – М.: Смисл; PerSe, 2000. – 685 с.
- Вінтюк Ю. В. Професійна компетентність майбутніх психологів: сутність і можливості формування / Ю. В. Вінтюк // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2016. – № 4. – С. 36-47.
- Вінтюк Ю. В. Компетентнісний підхід у підготовці майбутніх фахових психологів у ВНЗ / Ю. В. Вінтюк // Молодий вчений. – 2017. – № 3 (43). – Ч. II. – С. 245-249.
- Вінтюк Ю. В. Концепція формування професійної компетентності майбутніх психологів у ВНЗ / Ю. В. Вінтюк // Молодий вчений. – 2017. – № 4 (44). – Ч. III. – С. 351-355.
- Гарибян С. А. Активизация мышления. Развитие памяти / С. А. Гарибян. – Ереван, 1989. – 54 с.
- Илюченко Р. Ю. Память хорошая, память плохая / Р. Ю. Илюченко; отв. ред. Л. В. Девойно. – Новосибирск: «Наука», 1991. – 161 с.
- Как улучшить свою память / авт.-сост. А. Е. Польской. – Мн.: Харвест, 2000. – 336 с.
- Лапп Д. Улучшаем память – в любом возрасте / Д. Лапп; пер. с фр. М. С. Франченко. – М.: «Мир», 1993. – 240 с.
- Лапп Д. Искусство помнить и забывать / Д. Лапп; пер. с фр. М. Куренная. – СПб/б: Питер, 1995. – 216 с.
- Николаев Н. Загадка тысячелетий: что мы знаем о памяти / Н. Николаев, Г. Нешов; Пер. с болг. / Под ред. М. И. Самойлова. – М.: Мир, 1988. – 144 с.
- Огородникова Л. А. Подходы к исследованию памяти и мнемических способностей в отечественной и зарубежной психологии / Л. А. Огородникова // Ярославский педагогический вестник. – 2012. – № 2. – Т. II. – С. 308-312.
- Пам'ять дитини / упоряд. С. Д. Максименко. – К.: Главник, 2004. – 112 с.
- Психология памяти / под ред. Ю. Б. Гиппенрейтер и В. Я Романова. – 3-е изд. – М.: ЧеРо, 2002. – 816 с.
- Развитие памяти. Сост. Е. В. Ганкевич. – Рига: «Автос», 1991. – 157 с.
- Савельев А. Е. Концепции памяти: история развития и современные исследования / А. Е. Савельев // Вестник Краснодарского университета МВД России. – 2012. – № 2 (16). – С. 88-92.
- Черемошкіна Л. В. Психология мнемических способностей [Текст]: диссертация доктора психол. наук / Л. В. Черемошкіна. – Ярославль, 2000. – 587 с.
- Хофман И. Активная память: экспериментальные исследования и теории человеческой памяти / И. Хофман; пер. с нем. – М.: Прогресс, 1986. – 312 с.

Винтюк Ю.В.

Национальный университет «Львовская политехника»

ИССЛЕДОВАНИЯ ПАМЯТИ В УЧЕБНОЙ РАБОТЕ СО СТУДЕНТАМИ-ПСИХОЛОГАМИ

Аннотация

В статье освещены особенности и ход применения исследовательского подхода к изучению памяти в учебной работе со студентами-психологами. Проведён обзор научных публикаций по выбранной теме; выяснена тематика и подходы к исследованию памяти. Рассмотрены особенности изучения памяти с позиций различных подходов; освещена специфика привлечения студентов к исследованию памяти. Сделанные выводы из проведенной работы и намечены перспективы дальнейших исследований в данном направлении.

Ключевые слова: подготовка будущих профессиональных психологов, формирование профессиональной компетентности, учебно-воспитательный процесс, исследовательский подход в учебной деятельности, исследование памяти.

Vyntyuk Yu.V.

National University «Lviv Polytechnic»

STUDYING MEMORY IN EDUCATIONAL WORK WITH STUDENTS-PSYCHOLOGISTS

Summary

The article describes the peculiarities and the course of application of the research approach to studying memory in educational work with students-psychologists. An overview of scientific publications on the chosen topic; The subjects and approaches to memory research have been clarified. Features of studying memory from positions of different approaches are considered; The specificity of attracting students to memory research is highlighted. The conclusions from the work performed and the prospects for further research in this direction are drawn.

Keywords: preparation of future professional psychologists, formation of professional competence, educational process, research approach in educational activity, memory research.